

УДК 355.318:355.433.4:316.776.23

С. В. Бєлай

І. І. Ліпатов

В. С. Васищев

М. І. Товма

ОБҐРУНТУВАННЯ ВИМОГ ДО ДОКТРИНИ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЙ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН І ФОРМУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз сучасного стану морально-психологічного забезпечення дій особового складу військових формувань держави. Наголошено на доречності створення доктрини морально-психологічного забезпечення загальнодержавного рівня. Актуалізовано питання розроблення доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин і формувань Національної гвардії України. Обґрунтовано структуру та зміст цієї доктрини. Визначено подальші напрями наукових досліджень за розглянутою проблематикою.

Ключові слова: доктрина морально-психологічного забезпечення, вимоги до доктрини, структура доктрини, службово-бойова діяльність, Національна гвардія України, морально-психологічне забезпечення.

Постановка проблеми. Ведення активних бойових дій силами оборони держави на сході й півдні України призвело до виникнення проблем, пов'язаних з морально-психологічним забезпеченням дій особового складу окремих військових формувань держави, зокрема військових частин (формувань) Національної гвардії України. Проблемні питання передусім пов'язані з необхідністю перебудови свідомості і психіки з мирного на воєнний час та потребують обґрунтування вимог до доктрини морально-психологічного забезпечення підготовки особового складу до виконання службово-бойових завдань і ведення бойових дій в екстремальних умовах сучасної війни з використанням крупнокаліберних гармат, ракетних систем, авіації і безпілотної авіації різного призначення, постійного інформаційного впливу на свідомість і психіку особового складу військових формувань, мобілізаційних ресурсів і населення держави.

Підготовка до дій в екстремальних умовах сучасної війни потребує не тільки проведення заходів військово-патріотичного виховання військовослужбовців і населення до захисту держави, а й перетворення отриманих знань у готовність до виконання поставлених завдань і

© С. В. Бєлай, І. І. Ліпатов, В. С. Васищев, М. І. Товма, 2022

їх якісне виконання підрозділами, військовими частинами (формуваннями).

Аналізуючи наукові джерела, а також оглядові і тематичні статті в періодичних виданнях, можна зазначити, що проблема зміцнення моральної та психологічної стійкості особового складу сил оборони України є на сьогодні не тільки важливою справою, а й актуальним завданням, яке вирішується у процесі морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) оборони держави. Зміст і конкретні завдання морально-психологічного забезпечення у силах оборони України викладені у бойових статутах, доктрині «Морально-психологічне забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях» [1], Настанові з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України [2], але специфіка організації і здійснення цього виду забезпечення у військових частинах (формуваннях) Національної гвардії України під час виконання службово-бойових завдань, ведення бойових дій не знайшла свого відображення.

Цього можливо досягнути, якщо розробити доктрину морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії України, у якій буде викладено основні засади планування та здійснення морально-психологічного забезпечення їхніх дій під час

виконання службово-бойових завдань та участі в об'єднаних операціях (об'єднаних бойових діях).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти наукового обґрунтування основних засад планування та здійснення морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії України розглядалися у наукових дослідженнях таких науковців, як В. І. Алещенко, В. Г. Безбах, С. В. Бєлай, О. В. Бойко, І. І. Ліпатов, О. В. Лавніченко, В. І. Осьодло, О. Д. Сафін, В. В. Стасюк, В. С. Чорний, С. Є. Талаур, В. Г. Дикун, В. В. Ягупов та інші. Різні аспекти організації морально-психологічного забезпечення силових структур порушували у наукових працях та дослідженнях науковці сил оборони В. С. Васищев, О. О. Іллюк, А. М. Керницький, Б. М. Олексієнко, В. І. Пасічник, Є. М. Потапчук, М. І. Товма. У деяких працях аналізуються тільки окремі складові морально-психологічного забезпечення (МПЗ), без їхнього комплексного взаємозв'язку, не досліджується набутий досвід під час виконання спільних завдань у районі проведення операції Об'єднаних сил (антитерористичної операції).

Аналіз цих та інших праць свідчить, що:

– недостатньо уваги в наукових дослідженнях приділялося визначенню структури і змісту доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії України та шляхів її реалізації;

– бракує аналізу дієвості основних доктринальних положень під час виконання службово-бойових завдань, ведення бойових дій;

– велика кількість існуючих теоретичних розробок щодо здійснення морально-психологічного забезпечення у військових частинах (формуваннях) Національної гвардії України досі ще не доведена до рівня практичних рекомендацій (документів) та застосування у практиці виконання службово-бойових завдань, ведення бойових дій.

До цього часу питання визначення структури і змісту доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії України не були предметом спеціального наукового дослідження.

У наукових працях висвітлювалися лише окремі аспекти цієї проблеми, але необхідність її глибокого розроблення обумовлюється

практичними запитами та потребами Національної гвардії України.

Це обумовило суперечності між необхідністю використання науково обґрунтованої доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії України і неможливістю це здійснити за її відсутності.

Доктрина «Морально-психологічне забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях» [1], яка розроблена робочою групою офіцерів Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України спільно з Головним управлінням доктрин та підготовки Генерального штабу під керівництвом начальника Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України, не повною мірою відповідає вимогам морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії України, особливо під час підготовки і ведення бойових дій.

Актуальність зазначеної проблеми, недостатнє її теоретичне вивчення та практичне розроблення й обумовили необхідність обґрунтування вимог до доктрини, яку потрібно розробити для морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії України.

Метою статті є обґрунтування вимог до доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин і формувань Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу. За результатами наукових досліджень [3–6] і аналізу керівних документів [1, 7, 8, 9] під Воєнною доктриною розуміють декларацію про державну політику в галузі воєнної безпеки. Це система офіційних поглядів і положень, що встановлює напрям військового будівництва, підготовки держави і збройних сил до війни, способи і форми її ведення.

Також у дослідженнях [6] відмічається, що Воєнна доктрина України – це складова частина концепції національної безпеки, яка становить сукупність основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів, визначає державну політику України у військовій сфері. До того ж Воєнна доктрина України є системою поглядів на

причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їхньому виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів.

Виконання службово-бойових завдань і ведення бойових дій в умовах сучасної війни потребує постійного впливу на особовий склад військ (сил) з підтримання адекватного обставинці морально-психологічного стану. Це обумовило необхідність розроблення Настанови з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України з метою забезпечення комплексного та ефективного впливу з боку посадових осіб органів військового управління, об'єднань, з'єднань, військових навчальних закладів на свідомість і психіку, морально-психологічний стан особового складу, який забезпечить успішне виконання завдань за будь-яких умов обстановки. У документі викладено основні положення щодо планування, організації та управління морально-психологічним забезпеченням операцій (бойових дій).

У Збройних Силах України з урахуванням мети і вимог Настанови розроблено доктрину «Морально-психологічне забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях», у якій викладено основні засади планування та здійснення морально-психологічного забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях (об'єднаних бойових діях) [1]. У доктрині враховано вимоги керівництва держави та Збройних Сил України щодо співробітництва у військовій сфері, приєднання до загальноєвропейської системи безпеки, трансформації системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України до процедур та стандартів НАТО щодо морально-психологічного впливу на особовий склад, а також досвід проведення антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил. Однак у ній недостатньо враховані вимоги керівних документів щодо специфіки діяльності військових частин (формувань) Національної гвардії України як у мирний, так і воєнний час, особливо це

стосується морально-психологічного забезпечення дій особового складу сил Національної гвардії України під час ведення бойових дій.

Автори статті вважають, що організація морально-психологічного забезпечення потребує державного підходу.

У доктрині морально-психологічного забезпечення на загальнодержавному рівні, на думку авторів, доцільно:

– визначити систему впливу на свідомість і психіку персоналу органів державної влади, самоврядування та інші органи, особовий склад і персонал сил оборони держави, а також політичні організації, мобілізаційні ресурси та населення країни;

– надати єдиний підхід до організації й здійснення заходів морально-психологічного забезпечення у мирний час, у надзвичайних умовах, воєнний час за єдиними планами з урахуванням особливостей виконання службово-бойових завдань органами державної влади, Збройними Силами України й іншими військовими формуваннями щодо приведення у бойову готовність, здійснення мобілізаційних заходів, виконання службово-бойових завдань військовими частинами (формуваннями) Національної гвардії України, проведення сумісних операцій, ведення бойових дій.

На основі доктрини морально-психологічного забезпечення загальнодержавного рівня розробити доктрини морально-психологічного забезпечення для органів державної влади та місцевого самоврядування, доктрини Збройних Сил України та інших військових формувань з урахуванням специфіки їхньої діяльності у мирний час, під час виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці та в умовах особливого періоду.

Автори статті переконані, що доктрина морально-психологічного забезпечення військових частин (формувань) Національної гвардії України є визначальним документом, у якому викладено основні засади планування та здійснення морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) під час виконання службово-бойових завдань та ведення бойових дій в умовах постійного інформаційного впливу на свідомість і психіку особового складу.

У процесі розроблення доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії

України під час виконання службово-бойових завдань та участі в об'єднаних операціях за результатами аналізу наукової літератури, керівних документів, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, командувача Національної гвардії України, департаменту персоналу Головного управління Національної гвардії України, анкетування, інтерв'ювання, опитування слухачів і випускників Національної гвардії України оперативного рівня військової освіти за спеціалізацією «Морально-психологічне забезпечення службово-бойової діяльності військових частин Національної гвардії України» пропонується визначити певні вимоги до зазначеної доктрини.

1. Структуру доктрини визначити за змістом:

– основи морально-психологічного забезпечення;

– планування та здійснення морально-психологічного забезпечення військових частин (формувань) Національної гвардії України під час виконання службово-бойових завдань та участі в об'єднаних операціях військ (сил);

– особливості морально-психологічного забезпечення у різних формах операцій (бойових, спеціальних дій);

– узагальнення досвіду морально-психологічного забезпечення військових частин (формувань) Національної гвардії України під час виконання службово-бойових завдань та участі в об'єднаних операціях військ (сил).

2. Психологічну службу доцільно залучити до складу органів по роботі з особовим складом (персоналом).

3. У доктринах морально-психологічного забезпечення Національної гвардії України та інших військових формуваннях доцільно визначити єдині напрями морально-психологічного забезпечення з урахуванням специфіки діяльності як у мирний, так і воєнний час. Наприклад, у доктрині Національної гвардії України структурними елементами повинні бути:

а) моральна підтримка, складовими якої є: внутрішньо-комунікаційна робота; інформаційний супровід; національно-патріотична робота; культурологічна робота, організація дозвілля та відпочинку;

б) психологічне забезпечення, складовими якого є: психологічне діагностування; психологічна підготовка; психологічний супровід;

в) соціальна робота.

Або, як визначено в наказі командувача Національної гвардії України від 23.04.2018 р. № 210 [5]: інформаційно-пропагандистське забезпечення; психологічне забезпечення; військово-соціальна робота; культурно-просвітницька робота; протидія інформаційно-психологічному впливу.

Додатково до цих складових, на думку авторів, доречно додати військово-соціальну роботу, індивідуальну роботу, зміцнення військової дисципліни та профілактики правопорушень, культурно-просвітницьку роботу, задоволення духовно-релігійних потреб.

4. Увести єдину систему планування морально-психологічного забезпечення.

5. Визначити роботу з родинами військовослужбовців як у мирний час, так і в умовах виникнення кризових ситуацій та під час особливого періоду, яка пов'язана з їх евакуацією, розміщенням і забезпеченням усім необхідним. Доцільно роботу з родинами військовослужбовців внести в плани приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів.

6. Ураховуючи специфіку діяльності підрозділів і військових частин Національної гвардії України групи цивільно-військового співробітництва залучити до складу груп морально-психологічного забезпечення (або підпорядкувати їм) і доповнити їхню діяльність такими функціями:

– оцінювання суспільно-політичної обстановки в районі виконання службово-бойових завдань;

– робота з мобілізаційними ресурсами у взаємодії з органами по роботі з особовим складом (персоналом) та територіальними центрами комплектування і соціальної підтримки;

– робота з місцевим населенням у районі виконання завдань;

– установа зв'язків з противником щодо вирішення питань обміну полоненими, тілами загиблих і проведення обміну.

Висновки

Розглянувши питання обґрунтування вимог до доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин і формувань Національної гвардії України, можна зазначити таке.

1. Зміст і конкретні завдання морально-психологічного забезпечення у силах оборони України викладені у бойових статутах, доктрині

«Морально-психологічне забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях», Настанові з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України, але специфіка організації і здійснення цього виду забезпечення у військових частинах (формуваннях) національної гвардії України під час виконання службово-бойових завдань, ведення бойових дій не знайшла свого відображення.

2. Для врахування особливостей організації морально-психологічного забезпечення під час виконання службово-бойових завдань необхідно розробити доктрину морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) Національної гвардії України.

3. На думку авторів статті, зазначена доктрина є визначальним документом, у якому викладено основні засади планування та здійснення морально-психологічного забезпечення дій військових частин (формувань) під час виконання службово-бойових завдань та ведення бойових дій в умовах постійного інформаційного впливу на свідомість і психіку особового складу.

4. Під час розроблення доктрини необхідно врахувати такі вимоги: психологічну службу доцільно залучити до складу органів по роботі з особовим складом; у доктрині слід визначити єдині напрями морально-психологічного забезпечення з урахуванням специфіки діяльності як у мирний час, так і у разі виникнення кризових ситуацій та в особливий період; увести єдину систему планування морально-психологічного забезпечення; у доктрині потрібно визначити роботу з родинами військовослужбовців і персоналу як у мирний час, так і під час виникнення кризових ситуацій та в особливий період, яка пов'язана з їх евакуацією, розміщенням і забезпеченням усім необхідним, а також внести цю роботу в плани приведення у бойову готовність і здійснення мобілізаційних заходів; урахувуючи специфіку діяльності підрозділів і військових частин Національної гвардії України, групи цивільно-військового співробітництва залучити

до складу груп морально-психологічного забезпечення (або підпорядкувати їм).

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на наповнення змісту доктрини морально-психологічного забезпечення дій військових частин і формувань Національної гвардії України з урахуванням специфіки діяльності як у мирний час, так і під час виникнення кризових ситуацій та в умовах запровадження особливого періоду.

Перелік джерел посилання

1. Морально-психологічне забезпечення військ (сил) в об'єднаних операціях : доктрина, затв. Начальником Генерального штабу ЗСУ від 27.10.2020 р.

2. Про затвердження Настанови з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України : наказ Генерального штабу ЗСУ від 27.04.2018 р. № 173.

3. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна ; уклад. : Л. М. Герасіна та ін. Харків : Право, 2015. 816 с.

4. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 1. 792 с.

5. Сідак В. На шляху до воєнної доктрини (історичний нарис 1917–1920 рр.). Київ : Наук. думка, 2001. 214 с.

6. Смолянюк В. Політична енциклопедія. Київ : Парламентське вид-во, 2011. 726 с.

7. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України, затв. Начальником Генерального штабу ЗСУ від 01.12.2020 р.

8. Цивільно-військове співробітництво : доктрина, затв. Головнокомандувачем ЗСУ від 01.07.2020 р.

9. Доктрина зі стратегічних комунікацій Збройних Сил України, затв. Головнокомандувачем ЗСУ від 12.10.2020 р.

Стаття надійшла до редакції 25.08.2022 р.

UDC 355.318:355.433.4:316.776.23

S. Bielai, I. Lipatov, V. Vasishchev, M. Tovma

JUSTIFICATION OF THE REQUIREMENTS TO THE DOCTRINE OF MORAL AND PSYCHOLOGICAL ENSURING THE ACTIONS OF THE MILITARY UNITS AND FORMS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

An analysis of the current state of moral and psychological support for the actions of the personnel of the military formations of the state was carried out. The appropriateness of creating a doctrine of moral and psychological support at the national level is emphasized. The issue of developing the doctrine of moral and psychological support for the actions of military units and formations of the National Guard of Ukraine has been updated.

It has been established that the specified doctrine is a defining document that outlines the basic principles of planning and implementation of moral and psychological support for the actions of military units (formations) during the performance of service and combat tasks and the conduct of combat operations in conditions of constant informational influence on the consciousness and psyche of personnel.

The purpose of the article is established, which is to substantiate the requirements for the doctrine of moral and psychological support for the actions of military units and formations of the National Guard of Ukraine.

It was determined that when developing the doctrine, the following requirements should be taken into account: it is advisable to include the psychological service in the composition of the bodies for work with personnel; in the doctrine, it is expedient to define the single directions of moral and psychological support, taking into account the specifics of the activity as a measure, during the emergence of crisis situations and in a special period; introduce a unified planning system for moral and psychological support; in the doctrine, it is necessary to define the work with the families of servicemen and personnel both in peacetime, during crisis situations and in a special period, which is associated with their evacuation, accommodation and provision of everything necessary, as well as include this work in plans for bringing to combat readiness and implementation of mobilization measures; taking into account the specifics of the activity of units and military units of the National Guard of Ukraine, civil-military cooperation groups should be included in the moral and psychological support groups (or subordinated to them).

The directions of further scientific research will be aimed at filling the content of the doctrine of moral and psychological support for the actions of military units and formations of the National Guard of Ukraine, taking into account the specifics of the activity as a measure, during the emergence of crisis situations and in the conditions of the introduction of a special period.

Keywords: *the doctrine of moral and psychological support, requirements for the doctrine, the structure of the doctrine, service and combat activity, the National Guard of Ukraine, moral and psychological support.*

Бєлай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, заступник начальника навчально-методичного центру – начальник відділу методичного забезпечення навчального процесу Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-0841-9522>

Ліпатов Іван Іванович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-6931-6682>

Васищев Володимир Сергійович – кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0003-2630-6377>

Товма Микола Іванович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри військово-соціального та психологічного забезпечення Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0001-8814-9544>